

XVI. Asrın İlk Yarısında Kratova'da Nüfus ve Demografik Yapı

Selçuk URAL¹

Öz

Osmanlı Devleti hükmettiği coğrafyalarda kendine özgü bir idare tarzı benimsemiştir. Bu tarz Balkanlarda gerçekleştirdikleri fetihler akabinde bölgede uzun süreli ve kalıcı etki bırakmalarını sağlamıştır. Fethettikleri bölgelerde geleneksel tahrir işlemleri sayesinde düzenli olarak nüfus ve arazi sayımlarını gerçekleştirmişlerdir. Devletin tüm kademelerinde hissedilen bu anlayış sayesinde de Osmanlılar hem hazinelerine gelir sağlamışlar hem de gerçekleştirecekleri akınlarda gerekli asker gücünü edinebilmişlerdir. Böylece egemen oldukları coğrafya ile toplumları daha iyi kavrayıp yönetebilmişlerdir. Vergiye tabi nüfusun belirlenmesiyle de hem iktisadi hem de idari düzenin kurulmasını sağlamıştır. Bu çalışmada da XVI. asrın ilk yarısına ait arşiv kayıtları eşliğinde Kratova'nın ve bölgenin nüfus ve demografik yapısı ortaya çıkarılmak amaçlanmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nin bahsi gen yüzyılda Kratova özelinde Balkanlarda uygulamaya çalıştığı nüfus ve iskân politikası aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kratova, Tahrir, Nüfus, Demograf

Population and Demographic Structure in Kratova in the First Half of the XVI Century

Abstract

The Ottoman Empire adopted a unique style of administration in the geographies it ruled. The conquests they carried out in the Balkans in this manner enabled them to leave a long-lasting and permanent effect in the region. They carried out regular population and land censuses in the regions they conquered with the traditional tahrir process. Thanks to this understanding felt at all levels of the state, the Ottomans both provided income for their treasury and obtained the necessary military power in their expeditions. Thus, they were able to better understand and manage the geography and societies they dominated. At this point, it is important to determine the population that will be subject to tax. By determining the population to be taxed, they ensured the establishment of both an economic and administrative order. XVI in this study. It is aimed to reveal the population and demographic structure of Kratova and the region with the archive records of the first half of the century. Thus, the population and settlement policy that the Ottoman Empire tried to implement in the Balkans, especially in Kratova, was tried to be enlightened.

Key Words: Self, Self Esteem, Stress, Coping with Stress, Stress Management

Atıf İçin / Please Cite As:

Ural, S. (2021). XVI. Asrın İlk Yarısında Kratova'da Nüfus ve Demografik Yapı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 1951-1963.

Geliş Tarihi / Received Date: 05.04.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 21.04.2021

¹ Dr. Öğr. Üyesi - Türkiye Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, sural@subu.edu.tr

 ORCID: 0000-0002-5734-8302

Giriş

Dünya genelindeki pek çok coğrafi bölge, üzerinde varlıklarını belirli sürelerde devam ettirebilen insan topluluklarıyla anılır olmuştur. Ancak bahse konu bölgeler istikrarsız yapıları sebebiyle çoğu kez ise kısa süreli egemenliklerin izlerini kolayca silebilmiştir. Bu doğrultuda tarih boyunca Balkan coğrafyası gerek Slavların gerekse Osmanlılar öncesindeki Türklerin yaşayıp kendilerine vatan haline dönüştürdükleri bir alana karşılık gelmiştir. Lakin Balkanların bir Türk yurdu haline dönüşmesi, Osmanlıların XIV. asrın ikinci yarısından itibaren giriştikleri ve temelinde siyasi hakimiyet alanlarını arttırmak, yeni topraklar keşfedip ele geçirmek ve inançlarını yaşatıp etki alanını genişletmek gibi maksatlar olan akınları sayesinde gerçekleşebilmiştir. Osmanlıların Balkanlara girişiyle birlikte yaklaşık beş asır devam ettirmeyi başarabildikleri bu istikrarlı siyasi süreçle birlikte Rumeli diyarları doğal olarak Türk-İslam tipi bir yerleşim alanına dönüşmüştür. Bu dönüşüm ise kendisini daha çok bölgenin demografik yapısıyla birlikte nüfus verileri üzerinde hissettirmiştir. Hal böyle olunca bölgenin demografisi ile nüfus bilgilerini içeren Osmanlı tahrirleri ihtiyacımız olan gelişim verilerini bizlere sunmuştur.

XIV. asrın ikinci yarısı itibariyle gerçekleşen Osmanlı akınları sayesinde fethedilebilen ve günümüzde Kuzey Makedonya'da yer alan Kratova şehri de bahsettiğimiz bu dönüşümü yaşayan yerleşimler arasında yerini almıştır. Şehrin maden zenginliği ve diğer stratejik merkezlere göre farklı bir noktada sahip olduğu değer buraya olan ilgiyi de arttırmıştır. Bu çalışmada Kratova özelinde Osmanlı hâkimiyetiyle beraber gelişen demografi yapısal durum ve nüfus istatistikleri üzerinde durarak Osmanlı egemenliğindeki bir yerleşim alanının XVI. asrın ilk yarısındaki mevcut durumu ve o tarih itibariyle geçirdiği dönüşümü ortaya koymaya çalışacağız.

Yöntem

Çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığının Başkanlık Osmanlı Arşivinde (BOA) yer alan ve Balkanlardaki şehirlerin demografisi ve nüfus sayılarıyla ilgili verileri içeren XVI. yüzyılda ait arşiv dokümanları incelenmiştir.

Başkanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir tasnifindeki defterler ile Maliyeden Müdevver tasnifindeki defterlerin demografik yapı ve nüfus verileri bilgilerinden hareketle, Osmanlı Devleti'nin Rumeli Balkan coğrafyasında uygulamaya çalıştığı fetih ve iskân politikası aydınlatılmaya çalışılmıştır. Arşiv kayıtlarının değerlendirilmesi sonucu elde edilen sonuçlar da Osmanlı ana kaynakları ve ikinci el kaynaklardaki dönemsel araştırmalara ait bilgilerle desteklenmiştir.

Kratova'nın Konumu ve Adı

Kratova şehri günümüz Kuzey Makedonya Devleti sınırları içinde ve ülkenin kuzeydoğu bölümünde Kumanova, Eğridere (Kriva Palanka), Kiselisli ve Koçani yerleşimlerinin oluşturduğu dörtgenin tam ortasında yer almaktadır. Osmanlıların Balkanlardaki hakimiyetleri esnasında Kırat Ova şeklindeki adıyla anılan şehir, Makedonca Kpatobo, Arnavutçada ise Krotovo olarak isimlendirilmektedir. Bu ismin bölgenin maden kaynağı durumundaki dağlık, sarp ve kayalık arazilerin yapısından hareketle Krater, Kratis ve Koritos şeklindeki ifadelerden türetilerek ortaya çıktığı tahmin edilmektedir.

Kratova şehri, Balkanlarda son dönemde etkinliğini yitirmiş haldeki yanardağlardan birisi olan Osogova Yanardağının eteğinde kurulmuştur. Bu dezavantajına rağmen Vardar Nehrinden beslenip şehrin tam ortasından geçerek çevre arazileri besleyen Zletovo ile Kriva Nehirleri sayesinde Kratova ve civarı hem tarımsal faaliyetler hem de madencilik bakımından öne çıkabilmiştir. Günümüzde de Kuzey Makedonya Devletinin siyasi yapılanması içerisinde bir belediye idari birimi şeklinde yönetilmektedir. Merkeziyle beraber 31 birimde yerleşim gösteren şehrin 2002 yılı nüfus sayımı verilerine göre 10.441 kişilik nüfusu bulunmaktadır. Balkan coğrafyasına soğuk ve sert iklimine rağmen yağış alması özelliğinden ötürü hem kış hem de yaz mevsiminde ılıman bir iklim ortamı göstermektedir. Yer altı zenginlikleri olarak bakır, gümüş, kurşun, altın ve çinko bakımından zenginliğiyle bilinmektedir. Bu durumun yanı sıra ikliminin elverişliliği sebebiyle tarım arazilerinde birçok tahıl ürünü yetiştirilebilmektedir (Kahraman ve Dağlı, 2010, s. 779; Republic of Macedonia Municipality Kratovo, 2015, https://finance.gov.mk/wp-content/uploads/2009/09/PAD_Kratovo-za-na-web.pdf; Kratova Belediyesi, 2021, <http://www.opstinakratovo.gov.mk/>).

Kratova'nın Osmanlılar Tarafından Fethi

Yüzölçümü bakımından sınırlı bir alanı ifade etmesine karşın Kratova zengin yer altı kaynakları ve geçiş güzergahı üzerinde yer alması sayesinde tarih boyunca Balkanlardaki kadim yerleşim alanları arasında

yer almıştır. Kratova yerleşim bölgesinin tarihi geçmişi milattan önce VI. asra kadar dayandırılmaktadır. Milattan sonra V. yüzyıla değin Roma İmparatorluğunun hakimiyetinde kalan şehir, X. yüzyıla kadar ise Bizans'ın siyasi egemenliğinde yönetilmiştir. Kısa bir süre (980-1015) Sırp Krallığınca idare edilen Kratova, XIII. yüzyılda yeniden Bizans'ın kontrolüne girmiştir. Kratova'daki Osmanlı hakimiyeti ise XIV. asrın ikinci yarısı itibariyle başlamıştır. şehrin geçirdiği bu tarihi süreç dikkate alındığında, Kratova'nın gerek Slavların gerekse Türklerin Balkanlardaki siyasi egemenliklerinde mühim bir yerleşim alanı olduğu anlaşılmaktadır. Bu önem şehrin üzerinde yer aldığı stratejik coğrafı konumu, tarımsal faaliyetlerin yapılabilirliği ve maden yataklarından kaynaklı iktisadi avantajdan kaynaklanmıştır. Bu haliyle Kratova'nın Türkler açısından kıymetiyse; Osmanlıların Avrupa'nın ilerine doğru ilerleme hedefli akınlarında sol kol olarak isimlendirdikleri gzergh üzerinde yer alıp, Köstendil zerinden Tuna mntkası hakimiyetlerinde bir geçiş yolu üzerinde yer almasından kaynaklanmıştır (Telli, 2020, s. 308;).

Osmanlı kaynakları Kratova'nın fethinin tam tarihini bildirmiş olmasalar da şehrin yakın evresinin Sultan I. Murad'ın Rumeli fütuhatı döneminde başlatılan akınlar neticesinde ilk kez ele geçirildiği tahmin edilmektedir. Makedonya'nın Manastır, Ohri, İştip ve Pirlepe gibi şehirlerinin de bu dönemde gerçekleşen akınlarla fethedildiği bilindiğinden dolaydır ki Kratova'nın da XIV. asrın son çeyreği bölümünde ele geçirildiği fikri ön plana kmıştır. Balkan coğrafyası üzerinden Adriyatik'e kadar ulaşabilmeyi başaran bu Türk birliklerinin başında da Hayreddin Paşa ve Gazi Evrenos Bey yer almıştır. Lakin Osmanlıların Kratova'daki kesin hakimiyetleri Sultan Bayezid'in Kosova ve Bulgar sahasına doğru giriştiği akınlar sürecinde sağlanabilmiştir. Evrenos Bey ile Paşa Yiğit Bey önderliğinde gelişen Osmanlı ilerleyişi neticesinde, 1391 tarihinde Üsküp şehri ile geniş maden yataklarına sahip Kratova'nın da fethi gerçekleştirilmiştir. Böylece Kratova'nın da içinde yer aldığı kuzeydoğu Makedonya siyasi coğrafyası hem Bulgaristan hem de Arnavutluk zerine gerçekleştirilmesi planlanan akınlarda bir s noktası haline gelmiştir (Ercan, 1989, s. 77; Baştav, 1989, s. 79; Emecen, 2014, s. 343; İnalçık, 1992, s. 232).

Kratova'da Demografi, Yerleşim ve Tarımsal Faaliyetler

Kratova, XVI. asırda Osmanlı idari yapısı içerisinde Köstendil Livasına kayıtlı bir kaza merkezi statüsü olarak yer almıştır. Bu döneme ait hazırlanmış 1519, 1530 ve 1550 tarihli tahrir defterleri verilerinde ve maliyeden müdevver defterlerindeki bilgilerde padişah hassı toprakları arasında kayıt altına alınmıştır. 1519'a ait kayıtlarda Köstendil Vilayetini oluşturan ve nefleriyle birlikte ayrıca kaydedilmiş nahiyeler Menlik, İştip, Ustrumca, Ilıca, Bedri, Ivranıya, Radomir, Dupnie, Tikveş, Praşova, şirişnik arasında Kratova'da kendi kaza merkeziyle birlikte yer alırken, vilayetin tamamında ayrı bir nefsi olmadan kaydedilmiş Petri, Koçana, Konie, Prtl, Pıyanie, Morihova, Boyimiye, Morovie, Nogorie, Doyran, İnegoş, Polaniye, İpşine, Gorna Krayişte nahiyeleri Köstendil'i oluşturmuştur (BOA MAD nr.170, s. 3-555; BOA TT nr.167, s. 3-613; BOA, 2003, s. 11-46).

1519 tarihli ve 74 numaralı Tahrir Defteri ile aynı tarihte hazırlanmış 170 numaralı Maliyeden Müdevver defterinde Kratova'nın nüfusu iki farklı tarzda kaydedilmiştir. Defterlerde nef ifadesiyle nahiyeye merkezindeki nüfus kastedilirken, Kaza-i Kratova ifadesiyle de bu nefis dışında kalan bölge yani kırsaldaki köyler işaret edilip bu haliyle kayıt altına alınmıştır. Böylelikle Kratova'nın XVI. asırdaki demografik verileri arşiv kayıtlarında bu tarzla bir işleyişle yer aldığından dolayı, bu çalışmada da nefis ve bu nefis etrafında teşekkül etmiş köylerdeki nüfus ayrı ayrı ele alınmıştır.

Arşiv kayıtlarındaki verilerde 1519'da Kratova'daki demografik yapının Gayrimüslimler, Müslimler ve Yahudiler etrafında şekillendiği görülmüştür. Bahsi geçen tarihe ait kayıtlarda Kratova'da ikamet eden bu üç farklı inanç grubundan Gayrimüslimler için Gebran ile Gebr, Müslümanlar için Müslim, Yahudiler için de Yahudiyen ifadeleriyle bahsedilmiş ve nüfus verileri de bu şekilde kaydedilmiştir.

Böylelikle aynı tarihte padişah hassı olarak zikredilen Nahiyeye-i Kratova'da yerleşim; bir nefis ile bu merkezin etrafında mevcut 21 karyeden müteşekkildir. Ayrıca nahiyenin merkezindeki yapılaşma mahalleler etrafında şekillenmiştir. Bu mahalleler de Cemaat-i Müslim, Cemaat-i Gebran ve Cemaat-i Yahudiyen şeklindeki ifadelerle kayıt altına alınmıştır.

Nihayetinde 1519 tarihinde Kratova'nın merkezindeki demografik yapı kendisini 15'i Gebran, 1'i Yahudiyen ve 1'i de Müslim olmak üzere toplam 17 mahallede; 982 Gebran, 155 Müslim, 10 Yahudi hane ve 65 Bive olmak üzere bir nüfus dağılım şeklinde göstermiştir (BOA TD nr.74, s. 1-5; BOA MAD nr.170, s. 3-9). Tüm bu veriler neticesinde de 1519'da Nefis-i Kratova'daki toplam nüfusun yaklaşık 5800 kişiden müteşekkil olduğu tahmin edebilmekteyiz. Aynı tarihte Nahiyeye-i Kratova'nın nefis'i dışında kalan 21 karyesindeki demografik dağılım ise 18 Müslim, 1189 Gebran hane ile 26 Mücerred ve 34 Bive (BOA, TT'd

nr.74, s. 2-3; BOA MAD nr.170, s. 10-16) şeklinde ortaya çıkarken, bu veriler sonucunda Kratova kırsalındaki tahmini nüfusun da yaklaşık 6095 kişiden ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Bu tarihte Kratova kırsalında Yahudi nüfusla karşılaşmamıştır. Kaldı ki XV ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı ahalişi içerisinde kaydedilmiş Yahudi toplumunun Kratova'nın da içinde yer aldığı Balkanlar bölgesindeki civar şehirlerden olan Selanik ile Üsküp'te de genellikle yerleşim merkezlerinde iskân edildikleri bilinmektedir (Kiel, 2009, s. 353; İnbaşı, 2012, s. 378).

Kratova kazası genelindeki nüfusun sayısal karşılığı hakkında yaptığımız tahmini yaklaşımları da arşiv kayıtlarındaki hane, mücerred ve bive sayılarından hareketle ileri sürdüğümüzü belirtmek isteriz. Bu vesileyle çalışmamızda, tahrir defterlerindeki yerleşim bölgelerinin nüfusunun hesaplanmasında genellikle kabul görüp kullanılan ve her haneyi kasabalarda 5, daha büyük şehirlerde de 10 kat sayısıyla çarparak sonuca ulaşan yaklaşımı kabul ederek tahmini nüfus sayılarına ulaşmaya çalışılmıştır. Daha sonraysa mücerred, bive muaf sayıları da genel nüfus sayısına ekleyerek nihai nüfus rakamlarına ulaşmaya çalışılmıştır (Göyünç, 1979, s. 332; Çiçek, 1995, s. 97; Barkan, 1953, s. 12).

Bu doğrultuda ve sonuç olarak 1519 tarihinde Kratova'nın hem kaza merkezindeki mahalleleri özelinde hem de kırsalındaki köy yerleşim alanlarında kayıtlı toplam nüfusun yaklaşık 11.895 kişiden müteşekkil olduğunu tahmin edebiliriz. Aynı tarih itibariyle kaza merkezi ile bu merkez dışında kaydedilmiş karyelerin nüfusu ve demografik dağılımları aşağıdaki tablo ve grafikler eşliğinde gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kaza merkezindeki demografik yapıyı göstermesi açısından merkez yerleşimindeki mahalle isimlerini içeren bilgiler de bir diğer tablo ile ifade edilmiştir.

Tablo 1. 1519'da Nahiye-i Kratova'da Nüfus

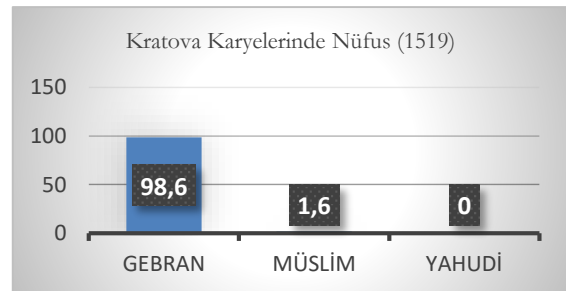
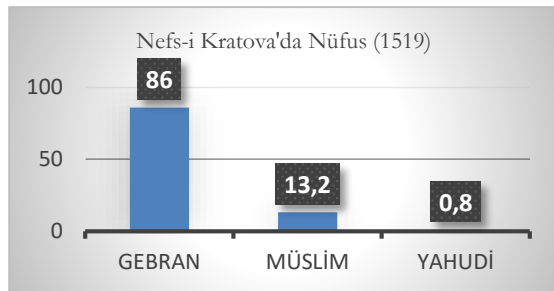
Nefs-i Kratova Mahallelerinde Nüfus				
Müslim Hane	Gebran Hane	Mücerred	Bive	Yahudi Hane
155	982	---	65	10
Nefs'i Kratova'da Nüfus: 5800 kişi				
Kratova Kırsalında Nüfus				
Müslim Hane	Gebran Hane	Mücerred	Bive	Yahudi Hane
18	1189	26	34	---
Nefs dışında Kratova'da Nüfus: 6095 kişi				
Cem'an Nahiye-i Kratova'da nüfus: 11.895 kişi				

Kaynak: BOA, TT.nr.74, s. 1-5; BOA MAD nr.170, s. 3-9.

Tablo 2. 1519'da Nefs-i Kratova'da Mahalleler

Mahalle-i Gebran		
1. Pop Senat	6. Kamtanak nam-ı diğer Pop Nikola	11. Pop İştanişe
2. Pop İstango	7. Pop Nikola	12. Pop Gorko
3. Pop Yovan	8. İzlatar nam-ı diğer Pop Nikola	13. Pop Dimitri
4. Pop Todor	9. Pop Petko nam-ı diğer Pop İstapan	14. İzlokuke
5. Mavralu Pop	10. Pop İstapan	15. Pavel
Mahalle-i Müslim	Mahalle-i Yahudiyan	
1.Kratova	1.Cemaat-i Yahudiyan	

Kaynak: BOA MAD nr.170, s. 3-9.

Grafik 1. 1519'da Kratova Genelinde Demografik Dağılım

Kaynak: BOA, TT.nr.74, s. 1-5; BOA MAD nr.170, s. 3-9.

Osmanlı idari sistemindeki yerleşim birimleri arasındaki köyler vergiye mükellef nüfuslarına bağı olmaksızın devlet kayıtlarında karye şeklinde isimlendirilmiştir. Bu idari taksimat içerisinde köyler genellikle gelirleri kapsamında en alt birimi karşılmasına rağmen sistemin en mühim yapı taşları durumundadır. Bu haliyle kayıt altına alınan köy yerleşim birimleri gerek tarımsal faaliyetlerin gerekse hayvancılık uğraşının yürütüldüğü ve aynı zamanda ordunun nefer ihtiyacını karşılayan sipahilerin de yer aldığı birimlerdir (Gümüşçü, 2001, s. 98-99). Bu durumun Kratova kazasında da benzer bir nitelik taşıdığını ifade edebilmekle birlikte buradaki madencilik faaliyetlerinin yoğunluğu hasebiyle kazanın merkezinde kayıtlı nüfusu daha ziyadesiyle karşıladığı söylenebilir. Böylelikle Kratova kırsalında yer alan karyelerde Rumeli coğrafyasının genelinde olduğu gibi tarımsal faaliyetler sürdürülmeye çalışılmıştır.

Balkan coğrafyasındaki genel bir nitelik olan dağlık, taşlık ve parçalı arazi şartları, tarımsal yaşam ve üretim konusunda diğer bölge şehirleri gibi Kratova için de en belirgin şart durumundadır. Bu haliyle Kratova kazasında ziyadesiyle madencilik faaliyetleri ön plana çıkmış ve mühim bir gelir kapısı olarak nüfusun birincil tercihi olmuştur. Tüm bu olumsuz şartlara rağmen bölgenin fiziki durumunun elverdiği ölçüde gerçekleştirilmeye çalışılan tarımsal faaliyetler ise daha ziyade meyve ve sebze yetiştiriciliği ile hububat üretimi etrafında şekillenmiştir.

Böylelikle Kratova'nın merkezi dışında kayıtlı köylerdeki tarımsal faaliyetlere dikkat edildiğinde çeşitli meyve-sebzenin yetiştirilirken bu ürünlerden elde edilen farklı ürünlerin de ortaya çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin bölgede yetiştirilen üzümde elde edilen şıranın bölgedeki ünü bilinmekle birlikte alınan vergi miktarlarından da Kratova kırsalında şıracılık faaliyetinin oldukça yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yine hınta, alef, burçak, gıyah gibi otların yetiştirilmesi ile mahbub'a dayalı vergi geliri kayıtlarından anlaşıldığı üzere bu ürünler sayesinde bölgede büyük ve küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin de sürdürülebildiği anlaşılmaktadır. Hayvancılık adına bazı köylerde hıncır şeklindeki ifadeleri domuz bakımı ve üretiminin de varlığı söz konusudur. Ayrıca Kratova merkezi dışında kayıtlı köylerin hemen hemen tamamında yer alan ve vergi kayıtlarındaki yoğunluğuyla dikkati çeken alef vergisinden de anlaşılacağı üzere Kratova kırsalında arıcılık faaliyetleriyle birlikte bal üretiminin de yaygın olduğundan bahsedilebilir (BOA MAD nr.170, s. 10-16; BOA TT nr.267, s. 472-490). Nihai olarak 1519'da Kratova kırsalında tarımsal faaliyetlerinden bahsedebildiğimiz karyelerin isimleri de aşağıdaki tablo eşliğinde gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3. 1519'da Kaza-i Kratova'da Karyeler

Karye İsimleri		
1. Petrova Kukiç	8. Koyraniçe	15. İşagotin
2. Zelezniç	9. Sakurliçe	16. Vırbiçe
3. Tularava	10. İşlakova	17. Nezlayova
4. Talaşmaniç	11. Kilinofça	18. Kinyejlova
5. Jeçvalova	12. Gorna Kratova	19. Koyko Kula
6. Prikofça	13. Lesnova	20. İştavkoliç
7. Novasil	14. Muşkova	21. Dumov Lukov

Kaynak: BOA TT nr.267, s. 472-490; BOA TT nr.74, s. 1-5; BOA MAD nr.170, s. 10-17.

Tarihler 1530'u gösterdiğinde padişah hassı olma özelliğini kaybetmediği anlaşılan Kratova'da 167 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum İli defteri kayıtlarına göre yine bir nefis ve bu merkezde kayıtlı 28 mahallenin yer aldığı anlaşılmıştır. Bu mahallelerin 24'ünde Gayrimüslimler kayıtlı iken 1'inde cemaat-i Yahudiyan ifadesiyle Yahudiler, 3'ünde de Müslümanlar yer almışlardır (BOA, 2003, s. 2-38). Lakin çalışmada Kratova'nın kaza merkezi nüfusu hakkında bir bilgiye yer verilmeyip kaza genelindeki hane bilgileri paylaşılmıştır. Buradan hareketle biz de hem Kratova merkezi ile kırsalındaki karyeler özelindeki demografik yapıyla birlikte nüfus tahminlerimizi ayrı ayrı olmak üzere belirtmek tercihinde bulunduk.

Böylelikle bahsi geçen tarihte Kratova merkezindeki 28 mahallede nüfus 606 Gebran hane, 11 Yahudi hane, 165 Müslim hane ve 73 Bive olmak üzere toplam 782 hane şeklinde kayıt altına alınmıştır (BOA TT nr.167, s. 245). Nihayetinde 1530'da nahiye merkezindeki nüfusun yaklaşık 3983 kişiden müteşkil olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca 11 yıl öncesinde yapılmış bir önceki tahrir sayımına göre Kratova kaza merkezindeki mahalle sayısının artmış olmasına rağmen genel nüfusun hane bazında ve gayrimüslim ahali nazarında belirli bir düzeyde de olsa düşüş yaşadığı anlaşılmıştır. Müslüman ve Yahudi ahalinin nüfusundaysa hem mahalle sayıları bazında hem de genel nüfus sayısı olarak düşük ivmede de olsa bir artışın yaşandığı anlaşılmıştır. Bu durum daha önce de bahsettiğimiz doğrultuda Müslim ve Yahudilerin

Balkanlarda genel olarak kaza merkezlerine iskân edilmeleriyle doğru orantılı olarak açıklanabilir (Beldicianu, 1995, s. 166-167).

1530 yılı itibariyle Kratova'nın kırsalındaysa 5 vakıf ve 3 emlakın karye ile birlikte toplam 54 karyenin varlığı defter verilerinden anlaşılmıştır. Yine bu karyelerde 2101 Gebran hane, 204 Gebran Mücerred, 162 Bive, 174 Müslim hane kayıt altına alınmıştır (BOA TT nr.167, s. 245-248; BOA, 2003, s. 38). Tüm bu veriler ışığında ve 1530'da Kratova kırsalındaki karyelerin nüfusunun da yaklaşık 11.741 kişiden ibaret olduğu tahmin edilebilir. Nihai olarak bahsi geçen tarihte Kratova'daki toplam tahmini nüfus ise yaklaşık olarak 15.724 kişiden müteşekkildir. 1530'da kaza merkezi ile bu merkez dışında kaydedilmiş karyelerin demografik dağılımı ile nüfus istatistikleri aşağıdaki tablo ve grafikler eşliğinde gösterilmeye çalışılmıştır. Bir diğer tablo ile kaza merkezindeki mahalle isimleri de ayrıca ifade edilmiştir.

Tablo 4. 1530'da Nahiye-i Kratova'da Nüfus

Nefs-i Kratova Mahallelerinde Nüfus					
Müslim Hane	Müslim Müc.	Gebran Hane	Gebran Müc.	Bive	Yahudi Hane
165	---	606	---	73	11
Nefs-i Kratova'da Nüfus: 3983 kişi					
Kratova Kırsalında Nüfus					
Müslim Hane	Müslim Müc.	Gebran Hane	Gebran Müc.	Bive	Yahudi Hane
174	---	2101	204	162	--
Nefs dışında Kratova'da Nüfus: 11.741					

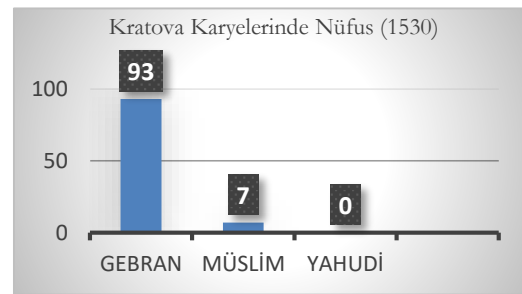
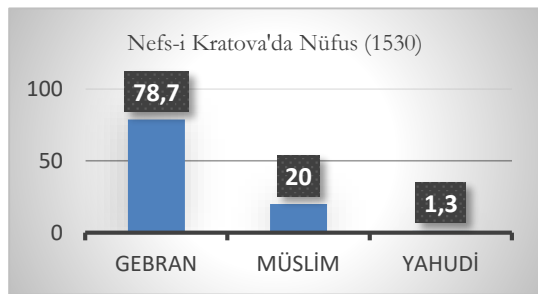
Cem'an Nahiye-i Kratova'da Nüfus: 15.724 kişi

Kaynak: BOA TT nr.167, s. 245-248; BOA, 2003, s. 2-38.

Tablo 5. 1530'da Nefs-i Kratova'da Mahalleler

Mahalle-i Gebran		
1. Pop İnbornenik	9. Mala	17. Pop Petko
2. Pop Todor	10. Pop İstanşe	18. Pop İstoyko
3. Pop Dimitri	11. Pop Yovan-ı diğer	19. Yondar
4. Pop Radliç	12. Kalugun	20. Zerkerilin
5. Pop Pavli	13. Dobra Koge	21. Pop Denak
6. Pop Mihai	14. Broto Pop	22. Pop Gorko
7. Pop Reka	15. Pop İştrefan	23. Pop Nikola
8. Pop Yovan	16. Doykin	24. Dugoçovik
Mahalle-i Müslim		
1. Cami	2. Hacı Kemal	3. Darbhane
Mahalle-i Yahudiyan		
1. Cemaat-i Yahudiyan		

Kaynak: BOA, 2003, s. 38; BOA TT nr.167, s. 245

Grafik 2. 1530'da Kratova Genelinde Demografik Dağılım

Kaynak: BOA, 2003, s. 38; BOA TT nr.167, s. 245-248.

Kratova Kazasının 1530'a ait demografik yapı ve genel nüfus verilerinin akabinde kırsalda kaydedilmiş karyelerin isimleri de aşağıdaki tablo eşliğinde gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 6. 1530'da Kaza-i Kratova'da Karyeler

Karye İsimleri			
1.Petrova Kukiçe	13.Lesnova	25.Kırkova	37.Lukova
2.Zelezniçe	14.Muşkova	26.Burilofça	38.Çermiye
3.Tularava	15.İstagotin	27.Zeriçe	39.Yalurşıçe
4.Talaşmançi	16.Vırbıçe	28.Tervasali	40.Dolna Kırşıçe
5.Jivaleva	17.Nezilova	29.Leferniçe	41.Samova
6.Prikofça	18.Kinajeva	30.Kırseriçe	42.Karışova
7.Novasil	19.Koykova Kula	31.Kırlakova	43.Kırdova Kukiçe
8.Toydançe	20.Dobra Luka	32.İrlakova	44.Toyolıçe
9.Sakuliçe	21.Sas	33.Palar nam-ı diğer Grad	45.Yerasil
10.İşlagova	22.Leskova Luka	34.Derunye	46.Gorlançe
11.Filibofça	23.İstavkoviçe	35.İştiniye	
12.Gorna Kratova	24.Bersakova	36.Yakoştiniye	

Kaynak: BOA TT nr.167, s. 246-248

16. yüzyılın ortasına gelindiğinde Kratova kazasının demografik yapısı ve nüfusu ile alakalı veriler, 1550 tarih ve 267 numaralı tahrir defteri kayıtlarında yer almıştır. Bu defterde de Köstendil Livasına bağlı bir nahie şeklinde kaydedilmiş olan Kratova yine padişah hassı tanımıyla yer almıştır. Ayrıca Kratova kazasının Kratova, İştip, Koçana ve Nögeriç isimli nahiyelerden müteşekkil olup ayrı bir nefsinin de kaydedildiği anlaşılmıştır. Ancak bu değişim idari taksimatta değil mukataa gelirlerinin bağlanması noktasında olup Kratova nüfusuna popölasyon olarak dahil edilmesi gerekmemektedir. Burada aslanan Kratova gibi mukataa değer yüksek bir merkezin çevresindeki diğer merkezlerin odağına yerleştirilmesi ve Balkanlar için olduğu mühim olan bu gelir kaynaklarının takibinin düzenli olarak yapılması zarurettir.

Kratova Kazasının kendi ismini taşıyan merkeziyle ilgili veriler, mahalleler bazında ayrı ayrı kaydedilmiştir. Tüm bu kayıtlar ışığında Kratova Nahiyesinin demografik yapısı 1550 tarihi itibariyle merkezindeki 33 mahalle etrafında teşekkül etmiştir. Ayrıca bu mahallelerin 5'inde Müslümanlar, 28'inde Gayrimüslimler, 1'inde Yahudiler ve 1'inde diğer defterlerden farklı olarak ilk kez karşımıza çıkan Kıptilerin de kaydedilmiş olduğu anlaşılmıştır. Bahsi geçen mahallelerdeki nüfus dağılımı ise 194 Müslim hane, 3 Müslim mücerred, 402 Gebran hane, 101 Gebran Mücerred, 55 Gebran Bive, 11 Kıbtıyan hane, 28 Yahudiyan hane ile avarızdan muaf 2 hane olmak üzere kayıtlara geçirilmiştir (BOA TT nr.267, s. 464-472). Buradan hareketle Kratova'nın otuz yıllık bir zaman dilimi içerisinde kaza merkezindeki nüfusunda Müslim ve Yahudi ahali ile birlikte ayrıca kaydedilmiş Kıptilerin de içerisinde yer aldığı genel bir nüfus artışı yaşanmıştır. Böylelikle hem merkezdeki mahallelerde hem de hane sayılarında tüm ahali bazında genel nüfus artışı görülmüştür. Ancak bu artış hızı Müslim ahalinin özelinde neredeyse iki katına çıkmıştır. Bu durum XVI. asır boyunca Osmanlı egemenliğindeki tüm topraklar üzerinde ve Balkanlar genelindeki Müslüman iskân alanlarının gelişmesi ve genişlemesiyle Anadolu'dan bölgeye getirilip yerleştirilmeye çalışılan Müslüman topluluğuyla açıklanabilir. Kaza merkezine Yahudiler haricinde kaydedilmiş Gayrimüslim ahalinin nüfusundaysa 1519'dan buyana süregelen düşüşün devam ettiği anlaşılmıştır.

Bu verilerden hareketle 1550 tarihinde Kratova merkezinin nüfusunun yaklaşık 3344 kişiden olduğu tahmin edilebilir. Ayrıca nahie merkezindeki bu nüfusa ilaveten 4 imam, 3 müezzin, 1 hatib, eğitim zümresinden 2 muallim, bölgedeki iktisadi ve demografik kayıtları tutup gerekli yazışmaları yapmakla görevli 5 emin ile 5 katib ve kadı yerine bölgedeki hukuki işlerden sorumlu 1 naib gibi bazı dini görevlilerin de ayrıca kaydedildiği görülmüştür (BOA TT nr.267, s. 472). Bahsi geçen görevlilerin evli olup olmadıkları hakkında defterde herhangi bir kayıt yer almamakla birlikte her bir görevlinin hanelerinin olduğu varsayılp kaza merkezi nüfusuna eklenmiştir. Nihayetinde Kratova Nahiyesindeki merkez yerleşim alanının tahmini nüfusunun yaklaşık 3449 kişiden meydana geldiği ileri sürülebilir.

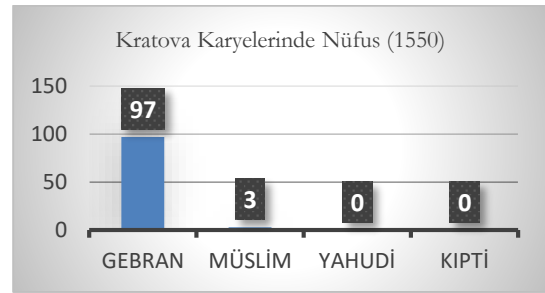
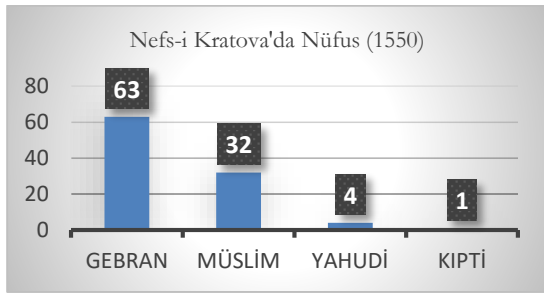
Defterde Kratova'nın merkezi dışında kırsalındaki 23 karyenin de ayrıca kaydedildiği anlaşılmıştır. Böylelikle Kratova kırsalındaki karyeler özelindeki demografik yapının 25 Müslim hane, 8 Müslim Bennak, 2 Nim Çift, 979 Gebran hane, 181 Gebran Mücerred, 62 Bive'nin etrafında şekillendiği anlaşılmıştır. Ayrıca defterde Kinajeva karyesi demografik verilerinin bulunduğu verilerin ilişğine Kusariç isimli bir mahallenin de kaydedildiği fark edilmiştir. Bu vesileyle Kratova kırsalı nüfusu hesaplanırken bu mahallenin demografik verileri nüfus toplamına eklenmiştir (BOA TT nr.267, s. 473-490). Bu vesileyle 1550 tarihi itibariyle Kratova kırsalında kayıtlı karyelerin nüfusunun da yaklaşık 5273 kişiden müteşekkil olduğu söylenebilir. Sonuç olarak aynı tarih itibariyle Kratova'nın genel toplam nüfusu yaklaşık 8722 kişi olarak tespit edilmiştir. 1550'deki bu demografik durumun tahlilini kolaylaştırması amacıyla Kratova'daki

demografik yapı ile nüfus dağılımları ve kaza merkezindeki mahalle isimleri aşağıdaki tablolar eşliğinde gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 7. 1550'de Nahiye-i Kratova'da Nüfus

Nefs-i Kratova Mahallelerinde Nüfus							
Müslim Hane	Müslim Mücerred/Bennak/Nim	Görevli Hane	Gebran Hane	Gebran Mücerred	Bive	Yahudi Hane/Muaf	Kıbtıyan Hane
194	3/--	21	402	101	55	28/2	11
Nefs-i Kratova'da Nüfus: 3449 kişi							
Kratova Karyelerinde (Kırsalda) Nüfus							
25	--/8/2	--	979	181	62	--	--
Nefs dışında Kratova'da Nüfus: 5273 kişi							
Cem'an Nahiye-i Kratova'da Nüfus: 8722 kişi							

Kaynak: BOA TT nr.267, s. 464-490

Grafik 3. 1550'de Kratova Genelinde Demografik Dağılım

Kaynak: BOA TT nr.267, s. 464-490

Tablo 8. 1550'de Nahiye-i Kratova Merkezindeki Mahalleler

Mahalle-i Gebran		
1.Gorna Pop İnbomenik	11.Mesajeçer	21.Pop Yondar
2.İnbomenik	12.Mala	22.Zerkerilin
3.Pop Todor	13.Pop İştanşe	23.Pop Denak
4.Pop Dimitri	14.Kalugun	24.Pop Gorko
5.İştəfan	15.Dobra Koge	25.Pop Nikola
6.Radliç	16.Broto Pop	26.Dugoçovik
7.Pavli	17.Pop İştəfan	Mahalle-i Yahudiyan
8.Pop Mihal	18.Doykin	1.Cemaat-i Yahudiyan
9.Pop Reka	19.Pop Petko	Mahalle-i Kıbtıyan
10.Pop Yovan İştəfan	20.Pop İstoyko	1.Cemaat-i Kıbtıyan
Mahalle-i Müslim		
1.Cami-i Şerif	3.Mescid-i Hacı Kemal	5.Darbhane/Hacı Karagöz
2.Mescid-i Ferman Hatun	4.Mescid-i Hasan Çelebi	

Kaynak: BOA TT nr.267, s. 464-472

16. asrın ilk yarısında Kratova'daki demografik dağılım verileri, kaza merkezi ve kırsalındaki yerleşimin mahalle ve karye dağılımları yukarıda yer alan tablolar, grafikler ve izahatları eşliğinde bahsedildiği üzere gerçekleşmiştir. Bu vesileyle Kratova'daki genel demografik yapıyı aynı anda görüp anlamlandırabilmek amacıyla tüm veriler aşağıdaki tablo eşliğinde de aktarılmaya çalışılmıştır.

Tablo 9. XVI. Asrın İlk Yarısında Kratova'da Toplam Nüfus

Tarihler	1519		1530		1550	
	Nefs	Karye	Nefs	Karye	Nefs	Karye
Müslim Hane	155	18	165	174	195	25
Müslim Mücerred					3	
Müslim Bennak					8	
Müslim Nim					2	
Gebran Hane	982	1189	606	2101	402	979
Gebran Mücerred		26		204	101	181
Gebran Bive	65	34	73	162	55	162
Yahudi Hane	10		11		28	
Kıpti Hane					11	
Toplam	11.985		15.724		8722	

Kaynak: BOA, 2003, s.11-46; BOA TT nr.74, s. 1-5; MAD nr.170, s. 3-16; BOA TT nr.167, s. 245-248; BOA TT nr.267, s. 464-490.

Nihayetinde 16. asırda nefsi-i Kratova mahallelerinde inanç gruplarına göre nüfus verileri ile kırsalda kayıtlı karye sayıları da aşğıdaki tablolar eşliğinde aktarılmaya çalışılmıştır.

Tablo 10. XVI. Asrın İlk Yarısında İnanç Gruplarına Göre Nefs-i Kratova'da Mahalleler

Mahalleler	Tarih	Tarih	Tarih
	1519	1530	1550
Gebran Mahalle	15	24	26
Müslim Mahalle	1	3	5
Yahudi Mahalle	1	1	1
Kıpti Mahalle	-	-	1
Toplam	17	28	33

Kaynak: BOA, 2003, s. 11-46; BOA TT nr.74, s. 1-5; MAD nr.170, s. 3-16; BOA TT nr.167, s. 245-248; BOA TT nr.267, s. 464-490

Tablo 11. XVI. Asrın İlk Yarısında Kratova'da Karye Sayıları

Karye Sayısı	Tarih	Tarih	Tarih
	1519	1530	1550
	21	46	23

Kaynak: BOA, 2003, s. 11-46; BOA TT nr.74, s. 1-5; MAD nr.170, s. 3-16; BOA TT nr.167, s. 245-248; BOA TT nr.267, s. 464-490

Sonuç

Kratova'nın XVI. yüzyılın ilk yarısı itibariyle ve farklı arşiv kayıtları doğrultusunda demografik yapısı ve nüfus verileri dikkate alındığında gayrimüslim nüfusun Gebran ve Yahudiyan ifadeleriyle kaydedildiği anlaşılırken, Müslümanların ise Müslim ifadesiyle kaydedildiği görülmüştür. Bu haliyle bahsi geçen asrın ilk yarısında Kratova'daki demografik dağılım bu inanç gruplarının etrafında şekillenmiştir diyebiliriz. Ayrıca kaza genelindeki demografik yapıya 1550 itibariyle Kıptiyan ifadesiyle Kıptiler de kaydedilmiştir. Çalışma genelinde Kratova'nın nefsi ve karyelerindeki nüfus ayrı ayrı ele alındığından bu noktada çıkarımlarımızı da ayrı ayrı yapmaya çalışacağız. Böylelikle kaza merkezindeki demografik yapı ve nüfus verileri ile karyeler etrafında şekillenen demografik yapı ve nüfus verilerini ayrı ele alıp değerlendireceğiz.

16. asrın ilk yarısında kaza genelindeki nüfus verileri dikkate alındığında Kratova'da gayrimüslim ahalinin nüfusunun düşüş veyahut artış hızının nefsi ile kırsal alan etrafında farklı bir ivme gösterdiği anlaşılmıştır. Öyle ki kaza merkezinde kayıtlı gayrimüslim nüfusun kırk yıllık süre içerisinde gözle görülür bir düşüş gösterdiği fark edilmiştir. Nihayetinde Kratova nefsindeki veriler eşliğinde nüfustaki bu düşüşün 1519'dan 1550'ye geldiğinde %50'lere kadar ulaştığı görülmüştür. Aynı tarihlerde Kratova merkezindeki Müslüman nüfustaysa sınırlı da olsa bir artış söz konusu olmuştur. Bu durum kendisini 1519'dan 1550'ye geldiğinde %15'lik bir artış oranıyla göstermiştir. Ayrıca kaza merkezindeki demografik dağılım içinde gayrimüslim ahaliden ayrıca kaydedilmiş olan Yahudi nüfusun bahsi geçen tarihlerde ve hane bazında oldukça az olduğu görülsede düzenli ve dikkat çekici bir artış hızı gösterdiği de anlaşılmıştır. Hatta 1519'a göre 1550 tarihinde bu artış hızının %300'lere kadar ulaştığı da anlaşılmıştır. Lakin bahsi geçen yüzyılın ilk yarısı itibariyle geçen elli yıllık süre dahilinde Kratova merkezindeki genel demografik yapı içerisinde Gayrimüslimlerin nüfusunun Müslüman nüfusa göre oranı oldukça yüksektir. Ancak kaza merkezindeki bu nüfus farkı zamanla belirli düzeyde azalma göstermiştir. Örneğin 1519'da Gayrimüslimler kaza

merkezindeki nüfusun %85'ini oluştururken, 1530'da bu oran %74'e ve 1550'deyse %54'e gerilediği anlaşılmıştır. Bu veriler ışığında ve elde edilen sonuçlar dahilinde Kratova merkezinde genel manada bir ihtida hareketinden ziyade, bölgeye Müslüman nüfusun yerleştirildiği fikrini daha fazla ön plana çıkarmaktadır. Bu durum bahsi geçen yüz yıl genelinde ziyadesiyle Balkanlara Anadolu coğrafyasından getirilip iskân edilmeye çalışılan Türk nüfusuyla açıklanabilir. Yine aynı tarihlerde Kratova'daki Yahudi ve Kıpti nüfuslarındaki artış hızı da dikkate alındığında, bölgede bir ihtida uygulamasından bahsetmek mümkün değildir. Kaldı ki Kratova'nın genel nüfusunda en yoğun olarak yer alan ahali Gayrimüslimler olup bu durum bahsi geçen asrın tamamında hâkim olmuştur.

Çalışmada daha önce XVI. asrın ilk yarısında ve farklı tarihlerdeki tahrir ve maliyeden müdevver kayıtları incelenmiş ve Kratova'daki karyelerin isimleri ile sayıları tablolar eşliğinde aktarılmıştı. Buradan hareketle Kratova kırsalındaki karyelerdeki demografik yapı ve nüfus değişimlerine bakıldığında da yıllara göre kırsaldaki karye sayılarında ve buralara kaydedilmiş nüfusta da bazı değişimlerin yaşandığı fark edilmiştir. Mesela 1519'da kayıtlı 21 karyede 6095 kişi kaydedilmiş iken, 1530'da karye sayısı 46'ya çıkmış ve bu karyelere de 11.796 kişinin kaydedildiği anlaşılmıştır. Yine tarihler 1550'ye geldiğinde ise karye sayısında bir gerileme söz konusu olmuş ve 23 karyede 5313 kişi kayıt altına alınmıştır. Bu noktada 1519'da Kratova'ya bağlı halde kaydedilmiş 23 karyenin 1550'de İştib Nahiyesi nüfusuna dahil edildiği fark edilmiştir (BOA, TT nr.267: 492-510). Bu durum Kratova'nın Osmanlı idari mekanizması içerisindeki değişimlerin Kratova'nın demografisi ve nüfusuna yaptığı etkilerle açıklanabilir. Bu doğrultuda Kratova kırsalındaki demografik yapı, Yahudi ve Kıpti nüfusunun bulunmaması noktasında kaza merkezinden ayrılmıştır. 16. Yüzyılın ilk yarısında Kratova kırsalında gayrimüslim ahali arasında hiç Yahudi ve Kıpti nüfus kaydına rastlanılmamıştır. Kratova kırsalındaki karyeler özelindeki demografik yapı ve nüfusun değişim süreçleriyse 1519'dan 1550'ye kadarki zamanda büyük bir farkla gayrimüslim nüfusun sayısal çoğunluğunda nüksetmiştir. Mesela 1519'dan 1550'ye geldiğinde gayrimüslimlerin Kratova kırsalındaki nüfus yoğunluğu %99'a kadar ulaşmıştır. Bu haliyle kaza merkezindeki kayıtlı Müslüman nüfusun kırsalda pek yaşamadığı ortaya çıkmıştır.

Kratova'nın merkezindeki nüfus ve demografik yapıda Müslüman ahalinin mevcut durumu tüm veriler değerlendirildiğinde merkez mahalleleri etrafında dağılım göstermiştir. Bu durum Balkanların genelinde görülen ve Müslim ahalinin genellikle şehir ve kaza merkezlerindeki mahallelerde iskân edilmesiyle doğru orantılı olarak açıklanabilir. Hatta kaza merkezinde kurulan yeni mahalleler bahsi geçen Müslimler için oluşturularak bu haliyle kaydedilmiştir. Ayrıca aynı tarihlerde Nefs-i Kratova'da kayıtlı mahalle sayıları ile isimlerinde de bazı değişikliklerin yaşandığı tespit edilmiştir. Örneğin 1519'da Kratova merkezindeki mahalle sayısı 17 iken, 1530'da 28'e ve 1550'de de 33'e yükselmiştir. Mahalle sayılarındaki bu artış kendisini her inanç grubunda da göstermiştir. Mesela 1519'daki mahallelerin 15'inde gayrimüslimler, 1'inde Müslümanlar ve 1'inde de Yahudiler kayıtlı iken, 1530'da gayrimüslimlerin 24, Müslümanların 3 ve Yahudilerin de 1 mahallede kaydedildikleri görülmüştür. 1550'de ise 26 mahallede gayrimüslimler, 5 mahallede Müslümanlar, 1 mahallede Yahudiler ve 1 mahallede de Kıptiler kaydedilmiştir. Bu durum kaza genelindeki genel nüfus artışıyla doğru orantılı olarak gelişen bir sürecin sonucu olarak açıklanabilir. Yine bu mahallelerin isimleri dikkate alındığında da gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerin isimlerinin başında Balkanlarda genellikle "papaz" manasına gelen "pop" ifadesinin kullanıldığı görülmüştür. Müslümanların kayıtlı olduğu mahallelerin adlarının ise daha çok cami ve mescit isimleri ile bazı kişi isimleri ve merkezde yer alan darphaneden mütevellit onun ismi ön plana çıkmıştır. Yahudilerin yer aldığı mahalle "cemaat-i Yahudiyan" ifadesiyle kaydedilirken, Kıptiler de "cemaat-i Kıptiyan" şeklinde kaydedilmiştir (BOA MAD nr.170, s. 4-9; BOA TT nr.167, s. 145; BOA TT nr.267, s. 464-472).

En nihayetinde bahsi geçen asırda Kratova'nın da içerisinde bulunduğu Balkan coğrafyasında demografik yapı Gayrimüslimler, Müslimler, Kıptiler ve Yahudiler üzerinde süregelmiştir. Bu demografik dağılım kendisini nüfus istatistiklerinde de ayrı ayrı artış veyahut düşüş ivmeleri şeklinde göstermiştir. Müslim ahalinin nüfusu Balkanlardaki hemen hemen her yerleşim bölgesinde ve belirli bir hızda artış eğiliminde olmuştur. Bu artış hızı Yahudi ahali için de benzerlik göstermiştir. Bu durumun sebebi Müslim ahalinin Anadolu'dan ve Yahudi ahalinin de başta Selanik olmak üzere Balkanların diğer bölgelerinden Kratova'ya getirilip iskân edilmesiyle açıklanırken hem araştırmamıza konu olan Kratova özelinde hem de diğer civar Balkan şehirlerinde de benzerlik göstermiştir. Yeni arazilerin işlenmesi ve ek vergi gelirinin elde edilmesi gibi bu unsurlar Osmanlı idaresinin Balkan coğrafyasını belirli oranlarda insan kitleleriyle iskâna tabi tutmasıyla açıklanabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise Kratova özelinde gayrimüslim ahalinin nüfusundaki yoğunluğun XVI. asrın ilk yarısında belirgin bir biçimde Müslümanlar ve Yahudilerden fazla olması ve buradan hareketle baskın bir ihtida hadisesinin yaşanmamış olmasıdır. Bu

durum kendisini hem gayrimüslim ahalinin nüfus verilerinde hem de Yahudi nüfusunun giderek artış göstermesi üzerinde gösterebilmiştir. Böylelikle gerek Balkanlar genelinde gerekse Kratova özelinde Osmanlı hakimiyetinin yoğun olarak kurulmaya çalışıldığı XVI. asırda demografik dağılım ve nüfus dengeleri üzerinde büyük bir değişiklik oluşturmadan ve Osmanlı siyasal egemenliğinin doğal bir sonucu olarak Müslim ahali eksenindeki artışla sürdürmüştür.

Etik Beyan

“XVI. Asrın İlk Yarısın Karatova’da Nüfus Ve Demografik Yapı” isimli çalışmanın yazım sürecinde bilimsel etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma doküman incelemesine dayalı olarak yapıldığından etik kurul kararı zorunluluğu bulunmamaktadır.

Kaynakça

- 167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum İli Defteri (937/1530) (2003). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- Barkan, Ö. L. (1953). Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi. *Türkiyat Mecmuası* X, 1-26.
- Baştav, ř. (1989). *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir*. Ankara: TKAE Yayınları.
- Beldicianu, E. (1995). Osmanlı İmparatorluğunun Örgütü. İçinde R. Mantran (Edt.). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. (ss.145-170). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Çiçek, K. (1995). Osmanlı Tahrir Defterlerinin Kullanımında Görülen Bazı Problemler ve Metod Arayışları. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 97, 93-111.
- Emecen, F. (2014). Defteri Köhne Pirlepe Kırçova Kesiminin En Eski Tımar Defteri. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 43 (43), 341-474.
- Göyünç, N. (1979). Hane Deyimi Hakkında. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* XXXII, 305-335.
- Gümüşçü O. (2001). *XVI. Yüzyılda Larende Karaman Kaşasında Yerleşim ve Nüfus*. Ankara: TTK Yayınları.
- İnalcık, İ. (1992). Bayezid I. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* 5, İstanbul: Diyanet Vakfı, 231-234.
- İnbaşı, M. (2012). Üsküp, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* 42, İstanbul: Diyanet Vakfı, 377-381.
- Kahraman, A. ve Dağlı A. (2010). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.
- Kiel, M. (2009). Selanik, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 36, İstanbul: Diyanet Vakfı, 352-357.
- Kratova Belediyesi Resmi Web Sitesi (2021). *Belediye Bilgilendirme Sitesi*. Erişim adresi: http://www.opstinakratovo.gov.mk/wp-content/uploads/2015/11/Opstina_Krotovo-Profil.pdf
- Osmanlı Yer Adları I* (2013). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- Republic of Macedonia Municipality Kratovo (2015). *Project Appraisal Document. Construction of new green market in the municipality Kratovo*. Erişim adresi: https://finance.gov.mk/wp-content/uploads/2009/09/PAD_Kratovo-za-na-web.pdf.
- Telli, H. (2020). Osmanlı Döneminde Makedonya Kratova’da Eğitim Kurumları. A. İmamoğlu (Edt.). İçinde *Balkanlar ve İslam Kongresi* (ss.307-324). Edirne, Edirne: Trakya Üniversitesi Yayını.
- Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Tapu Tahrir Defterleri Tasnifi, TTd.nr.74
- Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maliyeden Müdevver Defterleri Tasnifi, MAD.nr.170
- Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Tapu Tahrir Defterleri Tasnifi, TT.nr.167
- Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Tapu Tahrir Defterleri Tasnifi, TT.nr.267
- Yavuz, E. (1989). *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar Vaynuklar*. Ankara: TTK Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

After completing its establishment in Western Anatolia, the Ottoman Empire planned its expansion policies towards the west. As a result of the conquests made by the Ottomans towards the west, they gained sovereignty in the Balkan geography. First of all, the target was the conquest of Gallipoli. The main goal was to reach the Balkans after Gallipoli. For the Ottomans, dominating the Balkans is the key to entering Europe. The permanence of the Ottomans in the Balkans was achieved thanks to the conquest and settlement policy they applied in the region. The Ottomans first understood the geography of the Balkans and then tried to get to know their people. Afterwards, they determined the census of both Balkan lands and society. This census was recorded in Ottoman archive documents under the name tahrir. Tahrir operation was carried out generally every thirty years within every century. It is known that counts are made outside of this situation and for different reasons. Important demographic and numerical

population data of the Balkans are recorded in these archive documents. The lands suitable for agriculture in the Balkans were determined as a result of this census. In addition, the population and demographic structure have been revealed along with the lands in the region. As a result of this information, the Ottomans also planned the income they could obtain from the Balkans.

As a result of this practice, they were able to apply an Ottoman style administrative style in the fertile Balkan geography. Another result of the Ottoman population and land census system was that it facilitated the determination of other settlements in the Balkans. The Ottomans evaluated the results of these census procedures very well. In this way, a new demographic structuring was aimed, according to the population density in the Balkans. The regions in which the population to be brought from Anatolia will be settled in the Balkans is also planned accordingly. In this way, both the Balkans were Turkified and the state was able to obtain a large amount of tax income over this region.

Ottoman history researchers have made many examinations on these census statistics. These researches revealed the demographic distribution and population density in the Balkan geography under the Ottoman rule. As a result of these studies, the population and settlement activities of the Ottomans in the Balkans were tried to be enlightened. Kratova, which is an important settlement area in the Balkans due to its underground wealth and geographical conditions, was at the center of our study. The city of Kratova was established at the foot of the Osogova Volcano, one of the volcanoes in the Balkans that has recently lost its effectiveness. Thanks to the Zletovo and Kriva Rivers fed by the Vardar River, Kratova and its vicinity have come to the fore in terms of both agricultural activities and mining. Today, Kratova is located within the borders of the North Macedonia State. It is administered as a municipal administrative unit within the political structure of the state. Despite the cold and harsh climate of the Balkans, Kratova has a mild climate both in winter and summer due to rainfall. It is known for its richness in copper, silver, lead, gold and zinc. It maintained this feature throughout the Ottoman State administration. For this reason, it had a special importance in the administrative and economic structure of the Ottoman Empire. In addition to this situation, many grain products can be grown in agricultural lands due to the favorable climate.

The history of Kratova is VI. It dates back to the century. Kratova remained under the rule of the Roman Empire until the 5th century after Christ. Until the Xth century, it was ruled under the political rule of Byzantium. Kratova, which was ruled by the Serbian Kingdom between 980-1015, XIII. Century again came under the control of Byzantium. The Ottoman rule in Kratova, on the other hand, was XIV. It started in the second half of the century. Considering this historical past, Kratova was an important settlement area during the political rule of both Slavs and Turks in the Balkans. Kratova also had a strategic importance for the Ottoman Empire. Kratova was located on the route that the Ottomans called as the left arm in their raids towards the interior of Europe. In addition, due to its proximity to Köstendil, it was located on a passageway dominated by the Danube region. For this reason, Kratova and its vicinity became an important settlement area for the Ottomans. As a result of the Ottoman raids, XIV. At the end of the century, Kratova was conquered. After the conquest of Kratova, the northeastern Macedonia region became a base point for the planned raids to both Bulgaria and Albania.

Kratova, XVI. Century, it was included in the administrative structure of the Ottoman Empire as an accident center registered in Köstendil Liva. XVI. century and in the Ottoman records prepared in 1519, 1530 and 1550, Kratova was recorded in the land of the sultan. In 1519, the districts of Menlik, Shtip, Strumica, Ilica, Bedriç, Ivranja, Radomir, Dupnice, Tikveş, Praşova and Şirişnik, including Kratova, formed the province of Köstendil.

In the Ottoman records, the population of Kratova in 1519 was recorded in two different styles. XVI. In the first half of the century, under the Ottoman administration, Kratova took place as the town center and the surrounding villages. In this study, the population of the town center and the surrounding villages were considered separately. In this way XVI. In the first half of the century, Kratova's demographic situation, population and the transformation process in the mentioned century were tried to be enlightened. In the study, agricultural activities of Kratova were determined along with the demographic structure and population data. On this axis, evaluations were made about the economic structure of Kratova. As a result of the study, XVI in Kratova, which was under the rule of the Ottomans in the Balkans. The demographic distribution, population change process, agricultural production and economic income level in the first half of the century have been revealed. Thus, the population and economic place of Kratova in the Ottoman rule in the Balkans was also revealed.

As a result XVI. In the first half of the century, the demographic structure in Kratova was composed of non-Muslims, Muslims, Qibians and Jews. This demographic distribution has shown itself in the form of increases or decreases in population statistics separately. This rate of increase was similar for the Jewish population as well. The reason for this situation can be explained by the fact that Muslims were brought from Anatolia and Jews were brought from other parts of the Balkans, especially Thessaloniki, and settled here. This situation has shown similarities both in Kratova, which is the subject of our study, and in other surrounding Balkan cities. This approach can be explained by policies such as the Ottoman administration's efforts to bring masses of people to the region and settle them in order to cultivate the lands in the Balkans and to obtain additional tax income. The point to be considered here is XVI. In the first half of the century, the non-Muslim population in Kratova was more than the Muslims and Jews. Based on these data, it can be said that there was no dominant religious conversion in Kratova and its vicinity. This claim can be supported by the fact that both the non-Muslim population and the Jewish population in Kratova have increased to a certain extent. Thus, it can be said that the demographic distribution and population balances in and around Kratova did not change significantly during the period when the Ottoman rule in the Balkans increased in the 16th century.